

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“

ФАКУЛТЕТ ПО ПЕДАГОГИКА

КАТЕДРА „ТМФВ“

СТАНИСЛАВ ОЛЕГОВ СТОЕВ

**МОДЕЛ ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА УЧЕБНИЯ ПРОЦЕС ПО СПОРТ ВЪВ
ВИСШЕТО УЧИЛИЩЕ**

АВТОРЕФЕРАТ

на Дисертация за присъждане на образователната и научна
степен “доктор” по научната специалност: 05.07.05. („Теория и
методика на физическото възпитание и спортната тренировка, вкл. и
ЛФК“)

Научен ръководител:
Проф. д-р Атанас Георгиев

Рецензенти:
Проф. д.п.н. Кирил Костов
Проф. д-р Петър Банков

БЛАГОЕВГРАД, 2013

Структурата на дисертационния труд включва: въведение, три глави, заключение, обобщаващи изводи и препоръки. Дисертационното изследване е в обем от 163 страници, от които 152 основен текст (включително 5 таблици, 29 диаграми и 9 схеми). Приложенията към дисертацията са 42 страници. Библиографията включва 110 източника, от които 105 на кирилица и 9 интернет – ресурси.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на 03.07.2013г. от 11.00 часа в зала 412 в УК-1 на ЮЗУ «Неофит Рилски» - Благоевград.

I. Обща характеристика на дисертационния труд

Постановка на проблема: В настоящия етап от развитието на човечеството съвременният начин на живот се отразява върху всички социални слоеве на обществото, включително и върху студентите. Социалната функция на висшето училище поставя пред образователната система много отговорна задача - да подготви студентите за по-пълноценна и ефективна реализация в обществото. В тази връзка спортните занимания трябва да заемат важно място като компонент на образователната система, свързани с професионалната подготовка и здравето на студентите.

Голямата ангажираност на студентите в учебната дейност и липсата на изградени навици за занимания с физически упражнения и спорт са основни причини за намаляване на двигателната им активност, което се отразява неблагоприятно върху здравословното им състояние и работоспособност.

Като теория и практика системата на спорта изживява дълбока криза на идентичността. Много са неразрешените управленски проблеми, които оказват влияние върху развитието ѝ в новите социално-икономически условия. Сред тях са: инертният модел на управление; структурната и финансова неефективност; липсата на ефективна връзка между спортната дейност, променящите се потребности и изисквания на обществото. Задълбочаващата се криза в тази система има своите негативни последици по отношение здравното и социалното състояние на студентите.

Едно от сериозните направления на промяна, отразено в „Националната стратегия за развитието на физическото възпитание и спорта в Република България 2012 – 2022 г.“ е свързано с необходимостта от повишаване трудово-социалната и здравно-образователната роля на спорта в изграждането на бъдещите висшисти.

Съвременното обучение във висшето училище е свързано с постоянно нарастващо напрежение и интензивност на учебния труд на студентите, което предопределя достатъчно високи изисквания към тяхното здравословно състояние, умствена и физическа

работоспособност. Ето защо, сред разнообразните средства за успешна учебно-професионална дейност на бъдещите специалисти важно място заемат спортните занимания. Заниманията в дисциплината “Спорт” в учебното съдържание на висшето училище са **единствените**, които имат пряко отношение към здравословното укрепване, подобряване общата и професионална работоспособност на студентите и за компенсиране отрицателните последици от повишеното умствено натоварване.

Резултатите от анализа на научно-методическата литература, на проучване текущото състояние и перспективите за прилагане на средствата на спортната дейност за повишаване ефективността на учебната дейност на студентите показват, че авторите обосновават различни подходи за изграждане и подобряване на учебния процес по спорт - неговата идеологическа компонента, организация, планиране, разпределение на учебния материал и времето за усвояване на неговите раздели.

При избора на средства за спортна дейност и нормиране на учебната натовареност в процеса на организирани и самостоятелни занимания се препоръчва да се обърне внимание на необходимостта от едновременно достигане на възстановителен, развиващ и образователен ефект и в тази връзка да се разработят комплексни работно - учебни програми, където да се представят базови и вариантни видове на физическа активност, които да са съобразени с годишния цикъл на учебната дейност.

По мнението на редица специалисти, най-важните посоки за прилагане на комплексния подход за повишаване на умствената и физическа работоспособност на студентите се явяват модернизиране на системите за физическо възпитание и спорт по пътя на приоритетното прилагане на индивидуално и диференцирано обучение, изборът на вида спортна дейност, съответстващи на социално-психологическия статус на студентите и начина им на живот.

Един от слабо изследваните въпроси, който има решаващо значение при съвременното управление на учебния процес по спорт във висшето училище, е неговата стратегическа рамка: моментното състояние, посока на развитие, стратегия за целенасочени промени и др. На тази база все по-актуален става въпросът за създаването на подходи за усъвършенстване и оптимизиране на системата на

студентския спорт от гледна точка на неговото развитие. В тази връзка считаме, че има неразрешени проблеми, свързани с организацията и управлението на учебната дисциплина „Спорт“ във висшето училище, които оказват влияние върху развитието ѝ в съвременните условия на живот.

II. Структура на дисертационния труд

ГЛАВА ПЪРВА

СПОРТНАТА ДЕЙНОСТ ВЪВ ВИСШЕТО УЧИЛИЩЕ – СЪЩНОСТ И РЕАЛИЗАЦИЯ

В първа глава на дисертационния труд е направен теоретичен анализа на спортната дейност във висшето училище, показани са нейните функции, принципи и организация. Анализирани са литературни източници, свързани с въпросите на спортната дейност във висшето училище. Проучени са нормативни документи, съгласно които се развива физическото възпитание във Висшето училище и съществуващите учебни програми.

❖ Спортът като мисия и специфична потребност за човека

Спортът е едно от най – важните и значими обществени движения, което обединява хората и съдейства за тяхното развитие. Той е спътник на човека в стремежа му към красота – физическа и духовна. Спортът, като една от сферите на социалната дейност, се явява фактор, влияещ върху процеса на социализация на хората.

Високата значимост на спорта за човешкото общество е отразена в документите на редица организации. Приети са „Европейска харта за спорта за всички“ (Брюксел, 1975), „Международна харта за физическото възпитание и спорт“ (Париж, 1978), „Европейска харта за спорта“ (1992), „Европейски манифест за младите хора и спорта“ (Лисабон, 1995), „Бяла книга за спорта“ (Брюксел, 2007).

По своята същност спортът е „всяка форма на физическа активност, която чрез организирана или неорганизирана форма на

участие цели изразяване и подобряване на физическото и психическото здраве, създаване на социални контакти и постигане на резултати в състезания на всяко ниво”¹. Европейската харта за спорта осигурява на всеки човек възможност за участие в индивидуален или колективен спорт и гарантира наличието на физическо образование в училищата и университетите.

За да се изгради правилно **разбиране за спорта**, мястото и мисията му в съвременното общество, се налага неговото разглеждане в по-широк контекст на политическите, културните и социално-икономическите процеси в страната.

Правото за спорт е неприкосновено. Това е показано във всички европейски документи. Те отразяват нарастващите спортни потребности на хората през последните години. Те предоставят възможност на всеки желаещ да спортува, съобразно своите потребности, своя физически и нравствен потенциал.

Спортните организации и обществените власти са длъжни да осигурят места за спортуване чрез подпомагане на спортната политика, изграждане на спортни съоръжения и създаване на нормативна база.

Здравето и жизнеността са от важно значение за българското общество. За съжаление през последните години у нас данните в тази посока са все по-тревожни. Високата хиподинамия, продиктувана от автоматизацията и нарастващия обем на информация за сметка на намаляване на двигателната дейност, заедно с нездравословния начин на хранене, тютюнопушенето, засилващата се наркомания и стрес са причина днес България да е една от най-болните нации в Европа.

Това ясно проличава от изследване, направено през 2005 г. Данните от него бяха обобщени в публикацията „Спортологични потребности на българското общество”².

Според тези данни в сравнение със страните членки на Европейския съюз смъртността в България е над два пъти по-голяма. През последните години у нас тя е около 14,4 на хиляда, докато в

¹ „Европейска харта за спорта” 1992

² Бъчваров, М., Б. Цолов, Й. Иванов, 2005 г.

страните от ЕС – около 4,7 на хиляда. По данни на Националния здравен център само за 2010 г. в България смъртността от сърдечносъдови заболявания е нараснала с 2,98%.

По изследвания на БАН от последните години 81,2% от българското население е с наднормено тегло. Повече от половината трудоспособни българи не са спортували никога, сочи изследване на Министерството на физическото възпитание и спорта. Българите знаят, че трябва да са физически активни, но не проявяват нужното усилие за това (данни от проект "Никога не е късно за ново начало").

Както бе посочено една от основните причини за негативната здравна тенденция у нас е нарастващата хиподинамия и липсата на образователен елемент в знанието на хората за ползите от спортуване. Проблемът с недостатъчните знания за спорта като социално – биологичен феномен е актуален и много сериозен за българското общество. Той намира най – силно проявление при младите хора в ученическата и студентска възраст. По данни на изследване, проведено от М. Бъчваров, Б. Цолов, Й. Иванов, 2003 г., се установява, че в българските университети образователните цели на спортната дейност се постигат при добиване на знания за тактиката, техниката и правилознанието на вида спорт и за физическите качества. Силно ограничени са знанията за необходимостта от самостоятелно спортно упражняване. Недостатъчните образователни знания на студентите за спорта дават сериозно отражение в тяхното бъдещо биологично, социално и обществено развитие.

❖ **Спортната дейност във висшето училище – функции, принципи и организация**

Периодът след 1990 година се характеризира с големи промени в политиката и стратегията на образованието, здравеопазването, физическото възпитание и спорта. Под влиянието на различни политически, социални и икономически фактори в България се създаде изцяло нов модел на управление на физическото възпитание и спорта. През 1992 година се създава „Комитет за младежта и спорта“ при Министерския съвет, който по-късно през 2002 година се превръща в Министерство на младежта и спорта. През 1996 година Народното събрание прие „Закон за физическото възпитание и

спорта". Според (Банков, П., 2007 г. Управление на спорта в свободното време) „това е принципно нова политика на държавата, която води до кардинални промени в управлението на физическото възпитание и спорта". В страната се създават нови условия за управлението и организацията на физическото възпитание и спорта в учебните заведения, спорта за всички и детско-юношеския спорт, чиито функции са заложи в Националната концепция, Стратегия и Програма за развитие на физическото възпитание и спорта.

Основен приоритет в стратегическите цели на физическото възпитание и спорта е създаването на комплекс от условия - педагогически, научни, социални, за привличане на повече студенти в различни форми за двигателна активност.

Системните занимания с физически упражнения и спорт са един от основните фактори, който води до повишаване адаптацията на организма към заболяванията. В тази връзка значението на спортните занимания във висшите училища нараства като средство за противодействие на умствената умора и подобряване здравословното състояние на организма.

За съжаление, учебната дисциплина „Спорт" остава недооценена в системата на висшите училища. Недостатъчното часове, лошата спортна база, липсата на изисквания към студентите са едни от основните проблеми, които остават нерешени през годините.

В България, със закона за висшето образование от 1949 г., физическото възпитание става част от общия учебен процес във висшето училище. Въвежда се задължително обучение по физическо възпитание за I и II курс с обем един час седмично по 90 минути или 60 часа годишно. След промените през 1989 г. дисциплината „Физическо възпитание и спорт" от задължителна става избираема. В продължение на години се води битка за приемане изменение на закона за включване на спорта като задължителна учебна дисциплина. През 2002 г. чл. 25 (ал.1, Доп. - ДВ, бр. 75 от 2002 г.) е прието изменение на закона за физическо възпитание и спорт, в което пише, че часовете трябва да станат задължителни с минимален хорариум от 240 часа за ОКС „Бакалавър" и 180 часа за ОКС „Специалист". Законът влиза в сила от учебната 2003-2004 г.

В продължение на 5-6 години за спорт се отделяха по 240 часа за целия курс на следване, като студентите посещаваха часовете по спорт

по „административни групи“ и нямаха право на избор за вида спорт. През 2011 г., след промяна в „Правилника за прилагане на закона за физическо възпитание и спорт“ чл. 36. (1) (Изм. - ДВ, бр. 3 от 2011 г., в сила от 11.01.2011 г.), се приемат задължителни занимания по физическо възпитание и спорт във висшите училища от 60 часа за образователно-квалификационна степен "бакалавър" и за образователно-квалификационна степен "магистър". Те могат да се провеждат и извън определения максимален хорариум за придобиване на съответната образователно-квалификационна степен. Разпределението на часовете за заниманията по ал. 1 се извършва по учебни години и семестри. Учебните програми по физическо възпитание и спорт за различните специалности се разработват след съгласуване с предложенията на Студентския съвет и се утвърждават от Академичния съвет на висшето училище.

След 2007 г. в много висши училища се въвежда изборно-задължителна форма на обучение (студентите си избират вида спорт според техните възможности и интереси, което има за цел да подобри мястото и значението на спорта като учебна дисциплина). За съжаление се запазва правото на ръководителите на висшите училища да не залагат в учебните програми максимално разрешените от закона часове по физическо възпитание и спорт.

Всяко висше училище само определя формата, обема и изискванията към студентите при провеждане на занятията по физическо възпитание. **Независимо от всички промени, които са направени с цел подобряване на учебната дисциплина „Спорт“, поради икономически интереси, ректорите недооценяват и намаляват часовете по „Спорт“ и вместо по 60 часа за всяка учебна година, сега общият хорариум от часове е 120 часа за целия период на следване в почти всички университети в страната.**

Едно от малкото положителните направления, въпреки всички промени, които претърпя учебната дисциплина „Спорт“, е това, че тя все пак остана като задължителен учебен предмет в университетите, макар и с намален хорариум от часове.

Важна роля за провеждане на спортната дейност във висшите училища имат Асоциацията за университетски спорт и Университетските спортни клубове. Според чл. 35 от „Правилника за прилагане на закона за физическо възпитание и спорт“

организираната спортна дейност във висшите училища, извън хорариума за задължителните занимания, се осъществява от студентските спортни клубове. В ръководството на спортните клубове могат да се включват преподаватели, представители на студентския съвет и студенти (спортисти) от съответното висше училище.

Студентската възраст има свои **особености**, които са характерни за студентската младеж. Тези особености се определят от биологичните процеси и от специфичните условия на професионална подготовка на студентите. Организмът е укрепнал функционално и е в състояние да изразходва голяма физическа и психическа енергия.

През периода на следването у студентите се усъвършенства процесът на ценностната ориентация, настъпват съществени промени в съзнанието им по отношение общата им нагласа към живота. Те проявяват по – голяма самостоятелност и се разширява сферата на интересите им. За разлика от средните училища във висшите училища условията на работа и учене са коренно различни. Приспособяването към новите условия се усложнява и от факта, че всяко висше училище има свои традиции, история, определен начин на подготовка на студентите.

Социално – психологичните особености на студентите се проявяват и в областта на спортната дейност. Новопостъпилите студенти имат определена позиция за ролята и значимостта на спорта във висшето училище. В голяма степен е формирано тяхното отношение и нагласа към спортните занимания. Спортното възпитание е социален фактор за укрепване на здравето, за всестранно физическо развитие, за стимулиране на трудова и умствена работоспособност и въобще за цялостното възпитание на студентите. За да се разширява все повече спортната активност и да отговаря тя на съвременните изисквания, е необходимо да се развиват **спортните интереси** на студентите.

Интересът към спорта е резултат от взаимодействието на различни фактори, които насочват личността към спорта, създават убеденост за ползата от спортуването и водят личността към активни занимания със спорт.

Според нас трябва да се обърне по-голямо внимание на концепциите за спортно възпитание и образование и

усъвършенстване на методиката на спортна подготовка в учебно-възпитателния процес.

«В съвременното общество учебната и информационната претовареност на студентите, ограничената двигателна активност, липсата на достатъчно движения в живота на човека се отразяват крайно неблагоприятно на тяхното здраве, физическо развитие и дееспособност. Този проблем има определена социална значимост и решаването му изисква обединените усилия на обществото, университетите и семействата»³.

Все още не са достатъчно и задълбочено изследвани желанията на студентите с това, което се осъществява на практика. Съществува противоречие между предпочитаните от студентите и реализираните двигателни дейности, между предпочитаните и предлаганите места за спортуване, между учебното и свободното време (Ст. Иванов, 2012 г).

След завършване на висшето си образование студентите трябва да имат изградени навици за занимания с физически упражнения и спорт. Следователно, за да разберем дали тази цел се постига в образователния процес, **трябва да си отговорим на въпросите:**

- В какво състояние са намира студентският спорт?
- Какъв е начинът на организация на спорта във висшите училища?
- Какви са мотивите за спортуване на студентите?

Чрез изследване интересите и мотивите на студентите към спорта и анализирайки тези данни, можем да съдействаме за формирането на необходимост и навици за системни спортни занимания у студентите и създаване на подобрен модел за организация на спортните занимания във висшите училища.

Ролята на спортната дейност във висшето училище е да подпомага провеждането на цялостния учебно - възпитателен процес, да поддържа на високо ниво умствената и физическа работоспособност на студентите и да ги подготви за бъдещата им професионална дейност.

«Спортът способства за изява на най-добрите качества на личността на студента. Като същевременно на високо емоционално

³ Иванов, Ст., Спортът и студентите . УИ „Неофит Рилски“, Благоевград, 2012, стр. 47

ниво се реализира една от важните общественно-потребни функции – общуването между хората. Предимството на спорта като социално явление е в неговата привлекателност за студентите, неговият „език“ е достъпен и разбираем за всеки човек»⁴. Според нас **основните фактори**, от които се определят ефективността и качеството на учебния процес по спорт във висшето училище, както и степента на подготовка на студентите са: факторите, които предхождат учебната дейност във висшето училище. Към тях се отнасят:

- здравословното състояние;
- двигателните и психически заложби;
- създаване на отношение към спортната дейност в резултат на средата на живот и общуване и на предходни степени на обучение;

Като резултат от тези фактори новопостъпилите студенти са с определено ниво на физическа подготовка, формирани двигателни умения и навици и най-важното - с формирано отношение към спортните занимания, което до голяма степен предопределя тяхното развитие.

За съжаление, съществуващата тенденция към намаляване на двигателната активност, започнала още от средните училища, продължава и във висшето училище, което се изразява в отлив от спортните занимания, особено в горните курсове на следване. Това е свързано с големите изисквания и напрежението в учебния процес, намаляването на свободното време и формата на организиране на спортната дейност.

В чл. 25, ал. 2 от Закона за физическото възпитание и спорта е казано, че хорариумът от часове, формата на организация и изпитните изисквания са приоритет на автономията на висшето училище. За съжаление академичните ръководства на висшите училища не гледат сериозно на спортната дейност, свързана най-вече с хорариума от часове. В повечето от българските висши училища за спорт се отделят едва 120 ч. за целия курс на следване, което е твърде малко и на практика с едно занимание седмично няма как да се повиши физическата дееспособност на студентите и да се създадат навици за самостоятелни занимания със спорт.

⁴ Иванов, Ст., Спортът и студентите . УИ „Неофит Рилски”, Благоевград, 2012, стр. 28

За да се получи градивен ефект и да се укрепва здравето на студентите, е необходимо да се провеждат спортни занимания между три и пет пъти седмично (Г. Бързаков, Ив. Бозов, 1998г). Учебната дисциплина „Спорт“ не е адекватна на целите, към които е насочено обучението и няма как да остави трайни следи за занимания с физически упражнения и спорт през целия живот. При сегашния начин на обучение няма създадени форми и средства за даване на така необходимите теоретични знания за спорта:

- свързани с необходимостта от спортно упражняване за цял живот;
- знания, свързани с наднорменото тегло;
- здравето;
- работоспособността;
- възрастта и др.

Спортната дейност във висшите училища е свързана с различни фактори, които оказват влияние върху нейното развитие. Постоянно променящата се действителност поставя нови по-високи изисквания към студентите. Те трябва да имат по-добри показатели във физическото развитие и дееспособност, което от своя страна води до въвеждането на нови форми на организация, свързани с активното участие на студентите.

Основно влияние върху спортната дейност имат университетските и държавни органи, които регламентират обема, формата и изискванията към студентите. Отговорността на ръководствата на университетите е в пъти по-голяма от тази на студентите, техните решения се отнасят за хиляди студенти и са длъжни да предвидят това, което желаят студентите. Ефективността на учебния процес по спорт е резултат от дейността на много институции и се влияе от голям брой фактори.

❖ Цел и задачи на спорта в системата на висшите училища

Педагогическото понятие “възпитание” е процес на предаване на обществено-исторически опит на младото поколение с цел

подготовката му за реалния живот и неговите многостранни изисквания. Наред с умственото, нравствено, естетическо и трудово възпитание, физическото възпитание е дял от цялостното възпитание на личността.

В момента преориентацията към по-пълно отчитане на индивидуалните характеристики на човека в процеса на физическа подготовка и на задължителното съответствие на фундаменталните закономерности на целенасочената трансформация на неговия физически потенциал е сред най-перспективните направления за подобряване организацията на учебната дисциплина „Спорт“. При това се предвижда свободен избор на форма и интензивност на занятията, спомагащи за физическо усъвършенстване и укрепване на здравето.

В трудовете на чуждестранни автори се разглежда перспективата за образователна насоченост на организацията на спортната дейност на студентите. В програмите по физическо възпитание и спорт за различните висши училища все повече място заемат компонентите, насочени към формиране на култура на личността, здравословен начин на живот, развитие на мотивация за повишаване на двигателната активност и спортни занимания.

При това често се предпочитат нетрадиционни форми за спортни занимания, заместващи познатите традиционни форми за организация на учебния процес. Подчертава се важността от привличане на студентите към участие в масови спортни мероприятия и спортни отбори.

Значително внимание се отделя на повишаването на престижа - да се участва във факултетски и университетски състезания по популярни спортове. Привличат се известни спортисти, които да обучават отборите във водещите университети.

Важно значение се отдава на съществената преориентация на целите и задачите на спортната дейност. На първо място, става въпрос за преход от система, която е ориентирана само към формирането на двигателни качества и жизненоважни двигателни умения и навици, към система, която дава знания за човешкия организъм, за средствата за целенасочено въздействие върху физическото състояние, запазване и укрепване на здравето, а също така и формиране на потребност от здравословен начин на живот и физическо усъвършенстване. По този

начин, подчертавайки основната задача за формирането на здравословен начин на живот, можем да отбележим **три компонента** в съдържанието на спортното възпитание–социално-психологически, интелектуален и двигателен.

Социално-психологическото възпитание е част от процеса на формиране на жизнена философия, убеждения, потребностно-дейностно отношение към усвояването на ценностите на спортната култура. Решението на задачите на социално-психологическото възпитание зависят от това, до- колко лично оценяваме спортната култура и доколко я разбираме и осъзнаваме като жизненоважна и необходима, а ценностната ни ориентация ще е подкрепа за активна двигателна дейност.

Интелектуалното възпитание формира комплекс от теоретични знания, обхващащи широк спектър от философски, медицински, педагогически и други знания, свързани с физическото възпитание и спорта.

Двигателната дейност формира двигателни качества, умения и навици за управление на движенията, а също така и възможност за рационално използване на собствения физически потенциал.

При разработката на различни видове програми, свързани с учебната дисциплина „Спорт“ във висшите училища, следва да се обръща внимание на **изискванията на обществото**, а също така и на **личните потребности** в един или друг вид спортна дейност. Този подход в значителна степен ще повиши престижа на спорта в системата на висшето образование, тъй като е насочен към непосредствено удовлетворяване на потребности, мотиви и лична ориентация в спортната дейност на всеки млад човек.

Важно е студентите да разберат, че знанията, придобити от различните видове спорт, не само им позволяват да реализират потребността си за усъвършенстване на биологичния начин на живот на организма чрез физическо развитие, но и способстват за удовлетворяването на социално-значими потребности на личността като общуване, стремеж към познание, самоутвърждаване, формиране на нравствени и естетически черти на личността. Затова е важно пълноценното усвояване на знания в сферата на **«спортната**

култура»⁵ и стремежът към развитие на интелектуалните способности на студентите.

През последните години все по-често започна да се използва терминът «спортно образование», претендиращо за формиране на съзнателна и активна спортна дейност, организираща здравословен начин на живот, съобразен с изменящите се условия. В светлината на изискванията на днешния ден, състоящи се във всеобхватна подготовка на студентите за бъдещата им професия, където основно внимание се отделя на развитието на спортната култура като част от общата култура на младия човек, е необходим много по-дълбок анализ и осмисляне на спортното образование. Спортното образование във висшето училище ще спомогне за всеобхватно и хармонично развитие и ще формира по-добро отношение към заниманията с физически упражнения и спорт.

Спортната дейност във висшето училище като педагогически процес разполага със средствата за задоволяване потребността от движение, заложената в човешкото развитие. Приоритет на този процес е хармонизирането на двигателната и интелектуална активност на личността, в противовес на всички останали дейности, свързани подчертано с умствено напрежение и изразена двигателна пасивност. Трябва да се стимулира физическото, двигателното и психоемоционалното развитие на участниците и като краен резултат да доведе до изграждането на физически здрави, психически устойчиви и полезни за себе си и обществото личности.

Като организиран педагогически процес спортът във висшето училище е насочен към двигателното усъвършенстване на студентите, включени в образователната система. От друга гледна точка, този процес не е само педагогически, а е и оздравителен, т.е. насочен към поддържане и укрепване здравното състояние на студентите като основа за успешното реализиране на целите и задачите му.

Подчертавайки значимостта на спортното образование на студентите, ще отбележим неговите основни цели:

⁵ „Спортната култура е съвкупност от знания, информация за различни видове спорт, потребности и навици за редовно практикуване на някои спортове“. А. Георгиев, „Относно спортната култура на българската нация“ Спорт и наука. Извънреден брой 1, 2007, стр. 511-515.

1. Постигане на целенасочени знания за човека, неговата култура като система от норми, ценности, ориентирани към развитие на личностни качества у всеки млад човек.

2. Създаване на нравствено-етически и културно-естетически основи за изграждане интелигентността на студента в единство с неговата спортна дейност.

3. Възпитаване у студентите на потребности и способности да се ръководят в своя живот от хуманистичните мотиви и цели на спортната дейност и умение самокритично да оценяват резултатите на телесното и духовно развитие.

4. Ориентация на студентите към самообразование, саморазвитие, саморегулация и самоконтрол в областите на спортната дейност, непрекъснато духовно и физическо развитие като важен фактор във всички сфери от живота.

5. „Съдействие за правилно физическо развитие със стремеж за достигане на физическо съвършенство”⁶, в основата на което е всестранното телесно развитие, богатата двигателна култура, високото равнище на физическата работоспособност и двигателната кондиция, отличното здравословно състояние. Именно тази многопосочност на въздействие на физическото възпитание осигурява хармоничното физическо, психическо и духовно изграждане на личността.

6. Получаване на теоретични знания и формиране на практически умения за използване на средствата и методите във всекидневното като средство за поддържане и подобряване на физическото развитие, двигателните умения и навици.

Формирането на потребност към физическо усъвършенстване е основната цел на учебно-възпитателния процес по физическо възпитание и спорт във висшето училище според А. Внукон 1987, тъй като само такава дейност води към развитие в личностен план.

Задачите на физическото възпитание и спорт във висшето училище са свързани с:

- получаване на теоретични знания;
- формиране и усъвършенстване на основните двигателни навици от техниката на избрания вид спорт;

⁶ Русев, Р., Теория на физическото възпитание, Благоевград, 2000, стр. 35

- развитие на физическите качества;
- усъвършенстване на двигателни умения, навици и качества, които допринасят за успешното практикуване на изучаваната специалност;
- противодействие на умората у студентите;
- формиране на положително отношение към заниманията с физически упражнения;

Характерна черта на физическото възпитание като процес е неговата оздравителна насоченост. Повишаване устойчивостта на организма към неблагоприятните външни влияния на околната среда, подобряване функциите на сърдечносъдовата и дихателната система, цялостното укрепване на здравето се влияят от оптималните физически натоварвания в съчетание с природните фактори на въздействие (П. Щерев, 1977, Р. Русев, 2000).

Принципите, на които се базира спортната дейност, са всеостранност и хармоничност на физическото развитие, оздравително-профилактична насоченост на въздействието и развлекателно-отморяващ характер.

Първият принцип изисква прилагането на средства и методи, които да са насочени към намаляване диспропорциите във физическото развитие на студентите, възникнали от недостатъчната двигателна активност и нерационално хранене.

Вторият принцип е насочен към грижата за здравословното състояние, което се влияе негативно от научно-техническия прогрес и психологическия стрес в съвременните условия на живот.

Ролята на развлекателно-отморяващата функция на спорта като трети принцип е насочена към съдействие намаляването на психическата умора и нервното напрежение от теоретичната дейност, отразяваща се негативно върху психическото и физическо здраве на студентите.

Заниманията в дисциплината “Спорт” в учебното съдържание на висшето училище са единствените, които имат пряко отношение към здравословното укрепване, подобряване професионалната и обща работоспособност на студентите за компенсиране отрицателните последици от повишеното умствено натоварване.

Според М. Бъчваров (Спортология 1995 г.) основните насоки на заниманията с физически упражнения могат да се сведат до **четири главни направления**:

1. Овладяване и усъвършенстване на управлението на движенията в съответствие със спортната същност на практикуваната дисциплина.

2. Развиване на физическите качества и функционалните възможности на организма.

3. Повишаване на психичната работоспособност, устойчивост и надеждност на мисловните процеси в различните условия на вътрешната и външната среда на организма.

4. Даване на знания на студентите, които да стимулират интереса им към целенасочени спортни занимания за цял живот.

Първите три цели във висшите училища се реализират само ако студентите спортуват активно и в извънпрограмните занимания. Количеството на седмичните занимания (1 или 2) са крайно недостатъчни и не могат да осигурят необходимото ниво за развитие и поддържане на физическата кондиция на студентите.

Последната цел обаче не се реализира в нито едно висше училище в страната. Така намеренията за ефекта на целенасоченото физическо упражняване и за повишаването на спортната култура остават само на книга.

В заключение бихме казали, че:

- така поднесено физическото възпитание в университетите не удовлетворява изискванията на студентите;
- не е решен проблемът с практическата реализация на спортната дейност, отнасяща се до спазване изискванията на Закона за физическото възпитание и спорта ;
- няма изградени механизми за оптималното управление на учебния процес по спорт в университетите;
- не е създаден цялостен модел за управление и поради всички тези причини ние се насочихме към по-детайлно изследване на проблемите, свързани с управлението на учебния процес по спорт в университетите в България и реализирането на **„Модел за управление на учебния процес по спорт във висшето училище“**.

ГЛАВА ВТОРА

МЕТОДОЛОГИЧЕСКА ПАРАМЕТРИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

❖ Концепция и научен проблем на изследването

Направеният от нас предварителен анализ на спортно-педагогическата литература и практика показва, че управлението на учебната дисциплина „Спорт“ във висшите училища не е било обект на сериозни и задълбочени проучвания. Спортно-педагогическата наука трябва да се насочи към научното решаване на теоретико-методологическите и практико-приложните проблеми на спортната дейност в университетите и да подпомогне усъвършенстването на този процес във всички негови компоненти. Необходимо е по-детайлно да се изследват възможностите на разнообразната и целенасочена двигателна активност като фактор в системата от педагогически въздействия. Според нас има **несъответствие между настоящето и възможното бъдещо състояние на спорта във висшето училище**. Това ни насочи към формулирането на следния **научен проблем**:

- **Научно-теоретичен** – в спортнопедагогическата теория не са изследвани достатъчно възможностите на спорта във висшето училище. Не са разкрити неговата същност и функции във връзка с реализацията му като целенасочен педагогически процес.

- **Практически** – не е решен проблемът за оптимално функциониране на системата за спортното възпитание във висшето училище като образователен елемент.

❖ *Обект, предмет и теза на изследването*

Анализът, направен във връзка с проучваната от нас проблематика, както и определеният научен проблем очертаха и **обекта** на нашето изследване – ***учебния процес по спорт във висшето училище***.

Предмет на изследването:

Изхождайки от изискването, че предметът на едно изследване трябва да е свързан пряко с обекта, определихме за ***ПРЕДМЕТ на изследването да бъде изучаването и разкриването на факторите, които влияят върху ефективността на учебния процес при организацията и управлението на спорта във висшето училище.***

Така определените обект и предмет, както и цялостната концепция на изследването ни насочиха към формулирането и на следната **НАУЧНА ТЕЗА:**

Спортнопедагогическият процес във висшето училище би бил много по-ефективен, ако се разкрият факторите, имащи отношение към управлението на спортната дейност чрез разкриване тяхната причинно-следствена връзка и на тази база да се създаде модел за оптимално управление.

Цел на изследването

Целта на дисертационния труд е на база изследване на факторите, имащи отношение към учебния процес по спорт и разкриване на техните причинно-следствени връзки да се създаде модел за тяхното оптимизиране и ефективност.

Задачи на изследването

1. Да се проучи специализираната литература, която има отношение към изследвания проблем.

2. Да се проучи и анализира сегашното състояние на учебната дисциплина „Спорт“ в българските висши училища :

- да се проучи отношението на студентите и преподавателите към учебния процес по физическо възпитание и спорт ;

- да се изследват интересите на студентите от ЮЗУ „Неофи Рилски“, Благоевград, насочени към спортната дейност и техните предпочитания към отделните видове спорт;

3. Да се изследват факторите, които влияят върху ефективността на учебния процес и тенденциите на развитие на спорта като учебна дисциплина.

4. Да се проектира и предложи модел за управление на спорта във висшето училище.

Методи на изследването

В хода на изследването е използвана комплексна **методика**, включваща следните **методи за теоретично изследване** :

1. Анализ на научно-методическата литература;
2. Контент-анализ на периодични педагогически издания и учебно – програмни и нормативни документи и материали (методики за спортнопедагогически изследвания, съществуващите учебни програми и др);
3. Системно-структурен анализ за изследване на учебния процес по спорт във висшите училища;
4. Дедуктивно-логически анализ на системата за физическо възпитание и спорт във висшето училище и факторите за нейното функциониране.

5. Социологически методи :

5. 1. Анкетиране: проведена бе анкета със студенти от ЮЗУ «Неофит Рилски» с цел проучване мнението на студентите по определен кръг въпроси. Проучихме мнението на преподаватели от катедри «Спорт и кинезитерапия» и «Теория и методика на физическото възпитание» относно организацията на учебната дисциплина «Спорт».

○ Анкетна карта 1. Изследваме отношението на студентите към учебния процес по физическо възпитание и спорт, броя на заниманията в седмичното разпределение на учебната програма и предпочитаната форма на занятия.

○ Анкетна карта 2. Мотиви за активно участие на студентите от ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград, в заниманията със спорт и спортни дейности.

○ Анкетна карта 3. Изследваме отношението на студентите към себе си и своята дейност в сферата на физическото възпитание и спорта.

○ Анкетна карта 4 Изследваме отношение на преподавателите към учебната дисциплина „Физическо възпитание и спорт“.

Чрез анонимността на проучването бе осигурена възможност за по-откровена изява на личното мнение, а така също и реално отразяване на действителното състояние на спортната дейност на всеки студент. Използвахме закрити въпроси, чиито характеристики

позволяват избор на предложените варианти - отговори и осигуряват точна, ясна и конкретна информация.

5. 2. Беседа: този метод използвахме при срещи с ръководители катедри, директори на департаменти и преподаватели по спорт в университети в България.

7. Математико-статистическата обработка включва честотни разпределения и процентни съотношения. За анализ на резултатите от анкетните проучвания са използвани кръгови и стълбови диаграми. За въпросите, допускащи повече от един отговор, процентите са пресметнати на база брой на анкетираните.

Контингент на изследване:

Брой изследвани лица: Броят на изследваните лица е 680 студенти, от които: 288 мъже и 392 жени; 15% от първи курс, 40% от втори курс, 28% от трети курс и 17% от четвърти курс (редовно обучение, на възраст от 18 до 25 години).

Анкетирани са студенти от всички факултети на ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград: от Правно-историческия факултет - 283 студенти (41,60%), от Стопанския факултет - 134 студенти (19,70%), от Филологическия факултет - 18 студенти (2,70%), от Философския факултет - 58 студенти (8,50%), от Факултета по педагогика - 40 студенти (5,90%), от факултет „Обществено здраве и спорт“ - 38 студенти, от Природо-математическия факултет – 45 студенти, от Факултета по изкуствата - 29 студенти и 35 студенти от Техническия колеж.

Организация на изследването

Настоящото изследване проведехме в три **етапа**:

Първи етап: май 2010 - май 2011 година.

- проучване и анализиране на литературните източници и спортнопедагогическата практика във връзка с изследвания проблем;
- предварително проучване по изследваната проблематика чрез анкетиране на:
 - ✓ преподаватели от катедра „ТМФВ“ и катедра „Спорт и кинезитерапия“ в ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград;
 - ✓ студенти от ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград.

- уточняване на методиката за изследване;
- уточняване на математико-статистическите методи за обработка на емпиричните данни.

Втори етап: юни 2011 – февруари 2012 – проучване състоянието на спорта в университети в България и страни от европейския съюз.

Трети етап: март 2012 – март 2013 г. – обработка на емпиричния материал и оформяне на дисертационния труд.

ГЛАВА ТРЕТА

❖ **Резултати и анализ на резултатите от изследването**

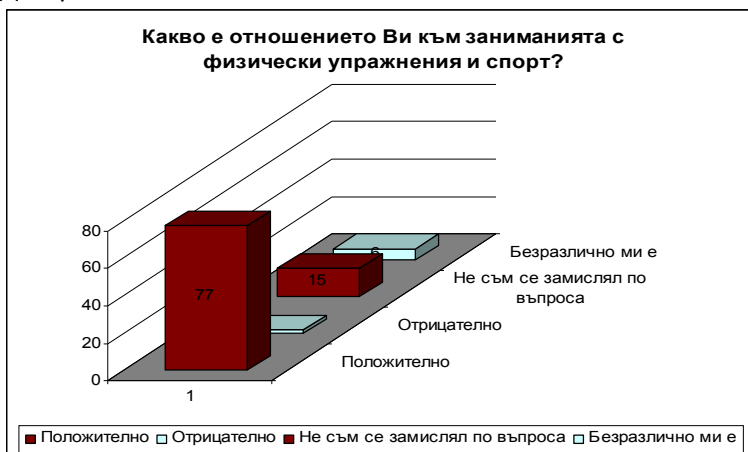
В първа точка от тази глава са включени резултатите от нашите изследвания и техният анализ, свързани с аргументите и мотивите за участие на студентите в различните спортни занимания, както и отношението на преподавателите към учебната дисциплина "Спорт". За най-обективно представяне на отношението за изясняване на мотивите и потребностите на студентите към физкултурно-спортната дейност се проведе анкетиране. Интерес за нашето изследване представлява влиянието на субективни и обективни фактори като пол, възраст, курс и профил на обучение, върху активността на студентите. Поставихме си за цел да разберем дали спортът е начин на живот сред младите хора или той е изгубена кауза.

Изследването показва, че мнозинството студенти (77%) имат положително отношение към учебната дисциплина „Спорт“ и с желание посещават (88%) учебните занятия.

Диаграма №1

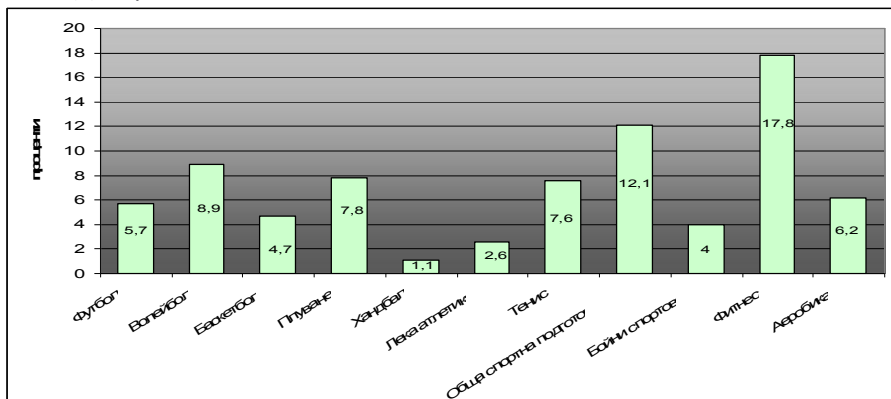

Диаграма №2

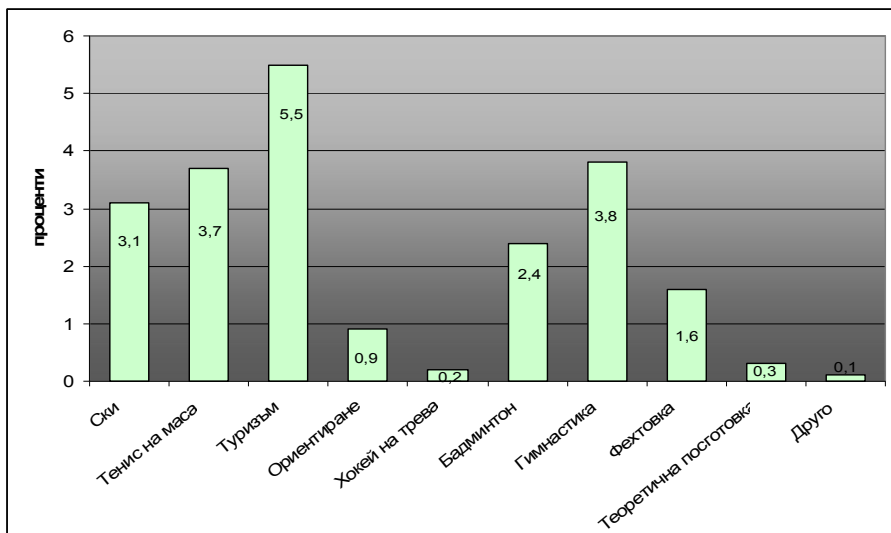

Фитнесът е най-предпочитан спорт както от дамите, така и от мъжете(17.8%). Мъжете практикуват предимно боен спорт, футбол и волейбол, а жените - аеробика. Значителен процент от студентите предпочитат профилираната спортна подготовка по избран вид спорт. Интерес се проявява към спортовете, които имат индивидуален характер – фитнес, плуване, тенис. Няма нито един спорт, който да е посочен от студентите като масово предпочитан. Висок е процентът на студентите, които предпочитат „Общо спортната подготовка“ като дейност, при която могат да практикуват различни спортове всеки час.

Диаграма №3

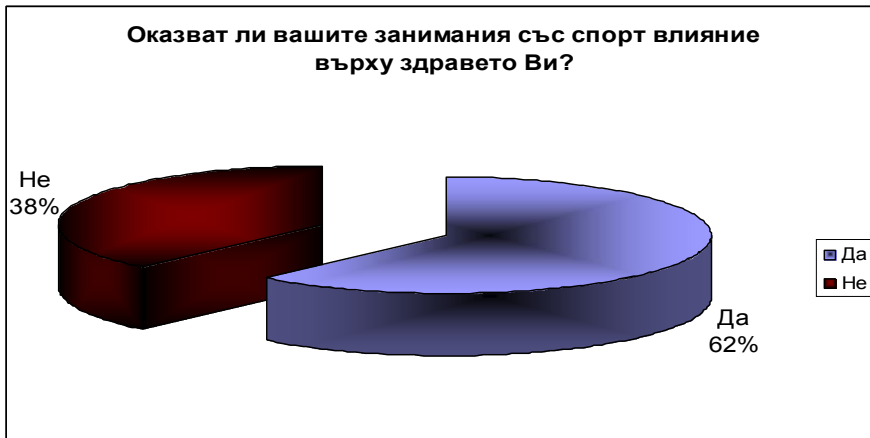

Диаграма №4

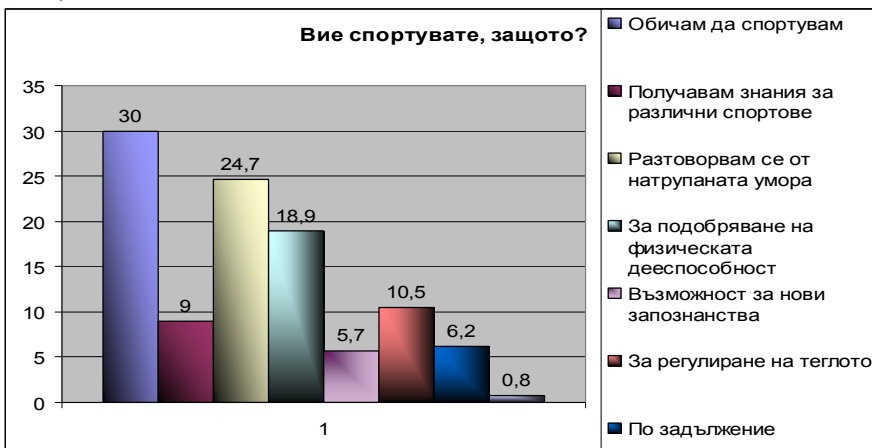

Анализът на данните от диаграма №4 показва, че 62% от анкетираните са съгласни с твърдението, че спортните занимания са от полза за здравето на човека. Този резултат говори за значителна, но недостатъчна осведоменост и информираност на студентите в областта на спортните занимания, а също така и че не притежават достатъчно знания за здравето на човека.

Диаграма №5

Диаграма №6

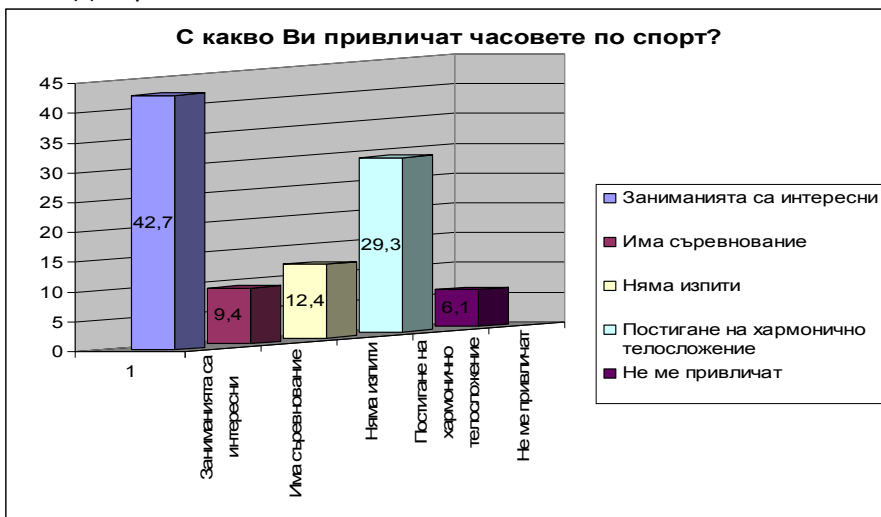
Голяма част от изследвани студенти заявяват, че обичат да спортуват (30%) и така се разтоварват от натрупаната нервно-психическа умора (24,7%), търсят определен ефект от занятията за подобряване на своята физическа дееспособност и телосложение. Голяма част от студентите мотивират своето участие с цел получаване на знания за различни спортове и регулиране на теллото.

Други мотиви за спортуване са свързани със социалните контакти –възможност за нови запознанства и др. Малък е броят на

студентите, които участват в занятията само за изпълнение на административните задължения – заверка на семестъра. Мнозинството студенти не оценяват и не разбират ползата от подобряване на физическата дееспособност, което според нас се дължи на недостатъчната популярност и недостатъчното използване на тестовите за оценка и възможността за получаване на информация чрез тях.

За да установим, че в учебния процес субективните оценки и нагласи на студентите по отношение спортната дейност, техните желания и очаквания от съдържателната му страна представляват съществен фактор при оценяването на параметрите на обучението, зададохме въпроса:

Диаграма №7

Повечето изследвани студенти (42,7%) намират заниманията по спорт за интересни. Привлечени са от движението и физическото натоварване с цел постигане на хармонично телосложение и съревнованието с останалите в групата. Има и студенти, които са привлечени от спокойствието, което им дава липсата на изпити. Почти няма студенти, които да не са привлечени от часовете по спорт.

Образованието, както и всяка дейност, има обективна мярка - реален обем от време. Рационализирането на общото време на

студентите се явява една от задачите на висшето училище в съвременните условия на живот. При това важна роля играят организацията, управлението и планирането, както на работата на студентите в учебно и извънучебно време, така и разпределяне на свободното време за занятия по интереси, в дадения случай - занимания с физически упражнения и спорт.

Анализът на данните за живота на студентите сочи, че той е неподреден и неорганизиран, което води до несвоевременно приемане на храна, недоспиване, малко време прекарвано на чист въздух, недостатъчна двигателна активност, отсъствие на закалителни процедури, изпълнение на самостоятелна учебна работа във времето, предназначено за сън и почивка, вредни навици и др.

Таблица №1

Количество часове в седмицата	%
0 часа	13,4
1-2 часа	44,4
3-4 часа	24
5-7 часа	11
8 часа и повече	4,6
Друго време	2,6

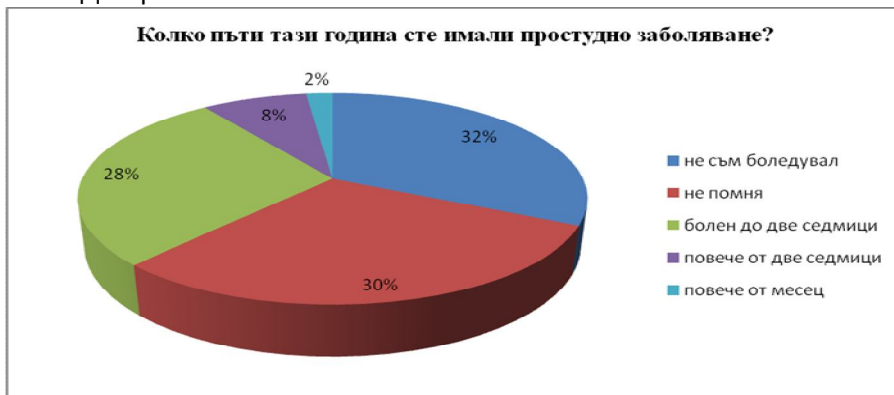
От таблица №1 е видно, че голяма част от студентите 44,4% изразходват седмично едва по 1-2 часа за занимания с физически упражнения и спорт с оздравителен характер (самостоятелни занятия). Само 4,6% се занимават по 8 часа и повече седмично. Наред с разхода на време за оздравителни и тренировъчни занимания, при всички изследвани студенти съществува и време, което не е похарчено за нищо, не е запълнено с никаква творческа дейност (без определена цел).

Анализът на времето определя две свързани величини: дневен (пасивен) отдих и неразпределено време (т.е. похарчено, неизвестно къде). Разходът на време за дневен (пасивен) отдих ще считаме за необходим и рационален, тъй като правилното разпределение на

режима на труд и почивка няма да доведе до преумора на студентите, понижаване на работоспособността им и като следствие - влошаване на здравето. В резултат, за сметка на неразпределеното време, може да се увеличи полезният разход на време за пасивен отдих или за нещо още по-рационално, което укрепва здравето-физическите упражнения и спортната дейност. По този начин възможното увеличение на количеството занятия с 1 или 2 часа, т. е. до два-три пъти седмично за студентите от първи и втори курс, по никакъв начин няма да въздейства на останалото свободно време, а само ще намали разхода на време за бездействие. От тази гледна точка би било логично да се препоръча увеличаване количеството на факултативните и самостоятелни занятия на студентите по избрания вид спорт.

Начинът на живот на студентите оказва влияние върху тяхното здраве. От това как те контролират своето поведение, учебната и извънучебната дейност в университета и извън него, зависи по-нататъшното функциониране на техните органи и системи, а също и на организма като цяло. Начинът на живот - това е дейност на личността, протичаща в определена среда, в конкретни жизнени условия и зависеща от тях. Не трябва да разглеждаме здравето отделно от условията на човешката дейност, от конкретната среда, в която живее. В качеството си на контролен показател, в определена мярка, характеризираща здравословното състояние на студентите и степента им на съпротивителност срещу болестите, ние използвахме данните за честота и продължителност на заболяванията (Колко пъти тази година сте имали простудно заболяване?).

Диаграма №8

Въобще неразболявали се за 2010-2011 г. са 32 % от студентите, заболявали до две седмици са 28%, за повече от две седмици - само 8 %. Само 2 % от студентите са боледували повече от месец. Интересно беше да се узнае, че 30 % от студентите не помнят за своите заболявания и отговорът на този въпрос предизвиква затруднение у тях.

Изследванията за субективно оценяване на студентите на своето здравословно състояние сочат, че 51% от тях смятат, че са здрави. За съжаление, 36% от изследваните се затрудниха да дадат оценка на своето здраве, а 13% се смятат за нездрави. Тези резултати говорят за липса на интерес към своето здраве, а като следствие на това и липса на мотивация за съхранение, формиране и укрепване на здравето.

Като обобщение на анкетното проучване можем да заявим, че като цяло **студентите спортуват**, макар и по-рядко или избирателно. **По-активната група определено са мъжете.** Основно студентите, както мъже, така и жени, **спортуват във фитнес зала**. Голяма част от неспортуващите студенти заявяват, **че нямат мотивация или ги мързи**, както и че **не им остава свободно време за спорт**. Студентите осмислят и разпределят правилно по значимост отделните мотиви, водещи до тяхното физическо развитие и реализация в обществото. Любовта към спорта, а също и получаването на знания, двигателни умения и навици за самостоятелни занимания с предпочитан вид спорт са мотиви с основно значение за голяма част от изследваните

студенти. Това ни показва, че те мислят в перспектива и осъзнават необходимостта от занимания с физически упражнения и спорт.

Ние смятаме, че спортът трябва да стане неделима част от живота на всеки човек. Още от древни времена Ювенал е казал: „Здрав дух в здраво тяло“, защото вътрешната мотивация е тази, която те вдига всеки ден от леглото, за да те отведе до спортната зала, а спортът от своя страна възпитава, издига духа и поддържа тялото здраво.

❖ Състояние на физическото възпитание и спорта в българските висши училища и страни от европейския съюз. Нормативна осигуреност и практическа реализация

За да опознаем по-добре системата на физическото възпитание и спорта, приложихме системно-структурен подход, като се опитахме да анализираме компонентите, от които е съставена, и факторите, които въздействат върху нейното функциониране.

Съществен компонент на националната система за физическо възпитание и спорт се явява **физическото възпитание и спортът във висшето училище**. Анализът на състоянието на този важен компонент (отделна подсистема), отчитащ затрудненията от прехода в България, показва, че системата на университетския спорт води мъчително съществуване.

Факт е необходимостта от усъвършенстване на цялата система на Физическото възпитание и спорт в България и това ясно е посочено в „Националната стратегия за развитие на физическото възпитание и спорта в Република България 2010 – 2020 г.“ („Общественият анализ, който отчита трудностите в прехода показва, че тази система се намира в период на преустройство, което се характеризира със задължително снижаване на обхвата и качеството на дейностите и с някои деструктивни тенденции в координацията и взаимодействието на държавни и обществени институции в тази сфера“).

Като важно следствие от това заключение произлиза и необходимостта държавата да обърне по-сериозно внимание по отношение на физическото възпитание и спорта сред студентите.

Промяната в статута на висшето училище създаде условия за намаляване обхвата и ефективността на физическото възпитание и спорта сред студентите. В много университети часовете по спорт са намалени до критичния минимум, а тренировъчната и състезателната

дейност се провеждат епизодично и на ниско равнище. Като изход от това негативно явление държавата вижда преустройството на образователната система. Необходимо е заниманията по спорт да се включат в системата на т. н. „академичен кредит“, който се формира от задължителни, избираеми или свободноизбираеми предмети в обучението. В тази връзка профилираните програми по учебната дисциплина „Спорт“ трябва да се актуализират и да се създадат предпоставки за издигане равнището на високото спортно майсторство с помощта на МОМН, асоциация за университетски спорт „Академик“ и ръководствата на отделните висши училища. Това е отразено и в Националните стратегии и националните програми за развитието на физическото възпитание и спорта във ВУ за периода 1998 – 2001 г., 2003 – 2004 г., 2005 – 2008 г., 2010 – 2020 г., 2012 - 2022 г.: ***„Проблемът за физическото възпитание и спорта във висшите училища трябва да намери своето трайно и принципно решаване като съставна част от преустройството на образователната система у нас“.***

Като цяло стратегиите и програмите за периода 1998-2012 са общи и изпълнението им е сведено само до административни интерпретации. Проблемите и решенията са описани по аналогичен начин, което според нас може да бъде белег за приемственост, но може и да се разглежда като ограничен стратегически подход. В подкрепа на последното твърдение липсва задълбочен анализ на проблемите, логическа обосновааност на решенията и взаимосвързаност между организационните и функционалните нива на отделните системи. Програмите не съдържат специфични задачи, цели, и срокове за изпълнение. В тези проекти е направен анализ на подсистемата и е подчертано, че законът за академичната автономия промени статута на висшите училища като самоуправляващи се.

Последвалите промени в учебните планове на висшите училища намали значително обема на задължителните занимания по физическо възпитание и спорт и сега обучението по този учебен предмет, като обем, форма и изисквания, зависи изцяло от решенията на академичните съвети на база на предложения на съответните факултети. В учебните планове на повечето университети (Цолов Б., Основи на маркетинга, София 2008) за физическо възпитание и спорт са отделени недостатъчно занимания, като задължителната форма на

обучение е само в първи и втори курс. Така не се изпълнява задължителният според Закона за физическо възпитание и спорт хорариум от **60 часа всяка учебна година** за образователно-квалификационна степен «бакалавър» и за образователно-квалификационна степен «магистър» и не се задоволяват спортните потребности на студентите. Заедно с намаляване на часовете по спорт бяха намалени и средствата за студентски състезания. За последните години се отделяха само по 60 хиляди лв. годишно, което е твърде недостатъчно.

Липсата на добра организация и управление като цяло доведе до неправомерно създаване през 2007 г. на втора асоциация за университетски спорт (Българска асоциация за университетски спорт), която няма лиценз, в резултат на което през годините от 2007 до 2010 не се провеждаха студентски първенства, освен по футбол и ориентиране. **Системата на студентския спорт трябва да е изградена от университетски спортни клубове и една асоциация за университетски спорт** като сдружение на университетските спортни клубове.

Въпреки че в Националните стратегии и Националните програми за развитието на физическото възпитание и спорта във ВУ за периода 2003 – 2004 г., 2005 – 2008 г., 2010 – 2020 г., 2012 - 2022 г. е посочено, че **„заниманията по физическо възпитание и спорт и резултатите от тях да бъдат включени в системата на т. нар. „академичен кредит“, който се формира от задължителни, факултативни или свободноизбираеми предмети и форми на обучение“** установихме, че в много малко университети в страната тази задача е изпълнена.

- СУ „Климент Охридски“ има включени кредити (от 2 до 10) в зависимост от това дали учебната дисциплина „Спорт“ е задължителна, избираема или факултативна.

- „Медицински университет“ – София, имат модул спорт и 1 кредит.

- ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ имат по 2 кредита на семестър.

- РУ „Ангел Кънчев“ – по 1 кредит на семестър.

- ПУ „Паисий Хилендарски“ в някои специалности има

кредити, в други няма.

- Икономически университет, Варна - има кредити само в една специалност, в останалите специалности за учебната дисциплина „Спорт“ няма кредити.

- В университети като ЮЗУ „Неофит Рилски“, УНСС, ВСУ „Черноризец Храбър“ и много други университети в страната няма включени кредити за учебната дисциплина „Спорт“.

За сравнение, въпреки че в университетите в Германия, Франция, Испания, Холандия и други страни в Европа спортът не е включен като задължителна учебна дисциплина, но има включени кредити.

Според нас причините за слабото функциониране на системата на студентския спорт се дължи на:

- недостатъчната мотивация и интерес от страна на студентите, която се дължи на: лични и социални нагласи, лоша материална база, малко спортни прояви в календара, липса на поощрения и награди за спортни изяви и др.;

- липсата на мотивация на преподавателите поради понижен професионален, икономически и социален статус, липса на финансови стимули за инициативност и резултат от извънурочните форми, липса на гъвкаво управление.

- прехвърляне на отговорност между МОМН и МФВС, вкл. техните структури и недостатъчна институционална ангажираност по проблемите на университетския спорт, което води до занижен контрол и липса на съизмеримост на резултатите.

- Чл. 21 ал.5 (Нова-ДВ, бр. 75 от 2002г.) „Спортните клубове към висшите училища се създават при условия и ред, определени от съответния министър съгласувано с председателя на Държавната агенция на младежта и спорта.“ За съжаление, и това законово изискване не се спазва.

По наши наблюдения (таблица №5) обемът от задължителни часове е значително по-малко и не отговаря на необходимостта. На практика хорариумът от часове и изпитните изисквания са приоритет на автономията на висшето училище. Това е регламентирано в Закона за физическо възпитание и спорт (чл. 25, ал. 2), където е казано, че „учебните програми по физическо възпитание и спорт се разработват

в съответствие с профила на висшето училище и предложенията на студентския съвет.”

На процеса по физическо възпитание по отношение на часовете не се гледа сериозно от академичните ръководства на висшите училища. В учебните планове на повечето български висши училища за спорт е отделено само по едно занимание (2 учебни часа – 90 мин.) седмично и при това в I и II курс, което е абсолютно недостатъчно.

Този общ обем от часове (120 учебни часа) противоречи не само на по-високите потребности на студентите за спортуване, но и на Закона за физическо възпитание и спорт.

Една от основните слабости в управлението на спорта в университетите е, че няма единна държавна политика за физическо възпитание на студентите, което е следствие на не- достатъчните грижа и внимание от страна на МОМН и МФВС. Учебната дисциплина няма необходимият авторитет както сред ръководствата на висшите училища, така и сред студентите, което идва като резултат от честите от необходимото изменения на обема, формата и изискванията.

Различията в хорариума на учебното натоварване в отделните факултети и специалности на висшите училища (приложение №5 и №6) създават допълнителни трудности в организацията и провеждането на учебния процес по спорт.

Във висшите училища в България не се спазва закона за регламентиране на хорариума от задължителни часове. Във всички изследвани 17 университета(с изключение на РУ „Ангел Кънчев”, „Тракийски университет”, Стара Загора, и „Технически университет”, София) хорариумът от часове за спорт не отговарят на изискванията на закона и варират от 60 до 120 часа за целия курс на следване.

Практикуването на спорт в университетите във Франция, Германия, Холандия, Испания е изцяло по желание на студента. Според вътрешните регламенти на университетите задължително е посещаването на спортни занятия, както и регулярна проверка от страна на преподавателя само след записване по желание за съответния спорт.

След направения анализ на спортната дейност в университети в България и някои страни в Европа стигнахме до изводите, че:

1. Водещ документ за европейските политики в областта на

спорта към момента е Бялата книга за спорта на Европейската комисия, издадена през 2007 година. В нея се отбелязва, че „Ценностите, които се предават чрез спорта, помагат за развитието на знанията, мотивацията, уменията и готовността за полагане на лични усилия. Времето, прекарано в спортни дейности в университета, оказва благоприятно въздействие върху здравето и образованието, като това въздействие трябва да се увеличава.”

2. Европейските държави акцентират вниманието си относно университетския спорт върху:

- Осигуряване на достатъчно време на студентите за спорт – в учебните програми, в свободна форма, състезателен спорт чрез спортни асоциации и клубове;
- Осигуряване на качество на университетския спорт – програми, модерни съоръжения и бази, разположени на територията на университетите, квалифицирани треньори и инструктори;
- Силна връзка между заниманията на студентите със спорт и управлението на висшето училище в: Германия, Франция, Холандия, Испания - студентският спорт е част от стратегията за развитие на университетите;
- Постоянна обратна връзка между студентите и ръководствата в университетите относно организацията и съдържанието на спортните програми и спортния календар;
- Създаване на оптимални условия за студентите – участващи в индивидуални или отборни спортни състезания на академично и професионално ниво за мобилност и гъвкава организация на учебния процес;
- Осигуряване на условия за подпомагане на т.нар. „двойна кариера” на професионалните спортисти – това са условия за придобиване на професионална квалификация с цел реинтеграция след приключване на състезателната дейност.

3. В България университетският спорт е включен в Националната стратегия за физическо възпитание и спорт 2012 – 2020 по следния начин: „Проблемът с физическото възпитание и спорта във висшите училища да намери своето трайно и принципно решаване като съставна част от преустройството на образователната система у нас. За целта е необходимо:

3.1. Заниманията по физическо възпитание и спорт и резултатите от тях да бъдат включени в системата на т. нар. „академичен кредит“, който се формира от задължителни, факултативни и/или свободноизбираеми предмети и форми на обучение;

3.2. Програмите по физическо възпитание и спорт да бъдат актуализирани съобразно спецификата на учебното заведение, като се засили тяхната спортна насоченост;

3.3. Да се създадат необходимите организационни, материално-технически и кадрови предпоставки за издигане равнището на спортното майсторство във ВУ по модела на елитния студентски спорт в страните с развита пазарна икономика.

4. След направения анализ на състоянието на спортната дейност в 17 университета в България стигнахме до **изводите, че:**

- В много малко университети се спазва Законът за физическото възпитание и спорта и вместо по 60 часа за всяка учебна година, в болшинството университети за учебната дисциплина „Спорт“ са отделени едва 120 часа за целия курс на обучение;

- В голяма част от университетите учебната дисциплина „Спорт“ не получава нужната подкрепа от страна на академичните ръководства и дисциплината не е включена в системата за „академичен кредит“. Дори има и специалности, за които не се изисква оценка по „Спорт“ и тази учебна дисциплина не фигурира в **дипломите** за завършено висше образование на студентите, което от своя страна води до пренебрегване на спортната дейност от страна на студентите;

- Не са създадени необходимите организационни и материално-технически предпоставки за издигането равнището на студентския спорт по модела на елитния студентски спорт в развитите страни.

Като обобщение можем да заявим, че философията на европейските страни, свързани със спортните занимания, са насочени към създаване и функциониране на спортно-материална база, която да стимулира желание за занимания с физически упражнения и спорт.

В България спортно-материалната база не е на необходимото ниво и тя няма как да стимулира студентите за занимание със спорт. Държавата все пак вижда нуждата от определено физическо развитие

и физическа дееспособност на студентите и поради тази причина занятията остават задължителни. При така създадената структура всички разходи за провеждане на учебния процес са за сметка на държавата и университета, като няма никакви стимулиращи изисквания към работата на преподавателите.

❖ **Модел за управление на учебния процес по спорт във висшето училище**

В настоящото изследване като **обект на моделиране** посочихме съдържателните и процесуални характеристики на процеса на организацията и управлението на учебния процес по спорт във висшето училище.

При създаването на модела бяха решени задачите:

1. Проучване на интереса и отношението на преподавателите по спорт в ЮЗУ «Неофит Рилски» към проблемите при провеждането на спортната дейност в университета.

2. Проучване мнението и отношението на студенти от ЮЗУ «Неофит Рилски» относно провеждането на спортната дейност в университета.

3. Проучване състоянието на системата на спорта в университетите в България и Европа.

4. Подбор на подходящи форми, методи и средства за реализацията на модела.

Основната идея, върху която се базира концепцията на **Модела за управление на учебния процес по спорт във висшето училище**, се състои в това, че на студентите трябва да бъде осигурено по-добро качество на учебния процес, по-добра информационна система, по-добра спортна база, унифицирани учебни планове, а на преподавателите по-добро организиране на учебния процес по спорт.

В тази връзка са формулирани и **целите** на модела (**Схема № 1**)

Схема №1

В управлението на образованието се включват различни видове дейности:

- административни;
- педагогически;
- учебни;
- възпитателни.

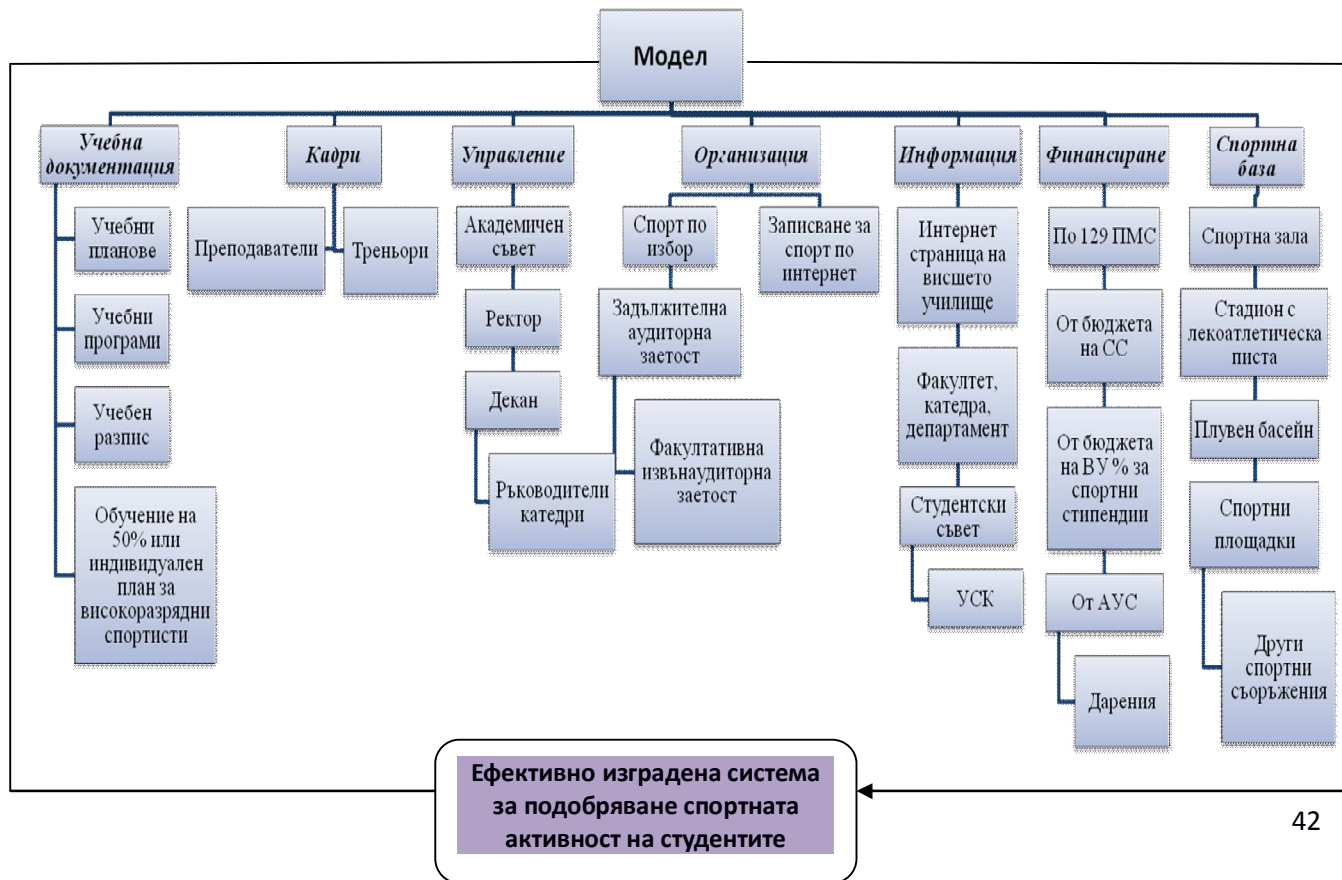
Важна роля играят и цялостната образователна политика, подготовката на преподавателите, отношението на студентите.

Качеството на учебния процес по спорт се определя от съдържанието на спортната дейност, образователната стратегия на университета и не на последно място от подготовката на преподавателя. Трябва да се променят и подобрят учебните програми, да се подобри спортно-материалната база и „студентският спорт да стане част от стратегията за развитие на университета”⁷.

Моделът за организация и управление на учебния процес по учебната дисциплина „Спорт” и спортно-състезателна дейност във висшето училище трябва да включва:

- преподаватели и треньори-специалисти по различни видове спорт с нужния ценз;
- нормативни документи - правилно структурирани учебен план и учебно съдържание;
- учебно-спортна база (стадион, спортна зала, плувен басейн, спортни площадки);
- финансово, информационно, рекламno осигуряване (вкл. грижи и внимание от страна на ректори, декани и др.);
- форуми за изява - състезания между факултети, групи, университети (като задължителен елемент от тяхната подготовка);
- организационно-управленски структури и връзки(катедра, факултет, академичен съвет, Ректор);
- контрол и оценка.

⁷ Иванов, Ст., Спортът и студентите . УИ „Неофит Рилски”, Благоевград, 2012

Моделът очертава връзките в организацията и управлението на спорта, факторите за развитието му, извършваните взаимодействия между отделните звена в структурата му, обектите и субектите в системата, стратегически и логически последствия от дейността на системата.

Ефективността на управлението на спорта, съобразно този модел, зависи от различните управленски решения за стратегия, структура и функциониране на спорта в университетите на всяко ниво. Това подчертава необходимостта от повишаване на управленските компетенции и създаване на информационна система за анализ на средата.

За правилното организиране и ефективност на управленския процес по спорт **е необходимо следното:**

- изследване и анализиране нивото на физическото състояние на новопостъпилите студенти и тяхното развитие в курса на обучение;
- сравнение на тези показатели периодично, от което ще може да се направи преценка за ефективността на приложените средства и оттам биха могли да се направят нововъведения в системата за повишаване на тази ефективност;
- уеднаквяване на хорариума от часове за всички специалности в университетите, което ще улесни работата на преподавателите.

Влияние върху учебната дисциплина „Спорт“ оказват различни външни фактори:

- политически фактори – основно политическо влияние се оказва от правителствени органи и организации на национално, регионално и местно ниво;
- икономически фактори - икономиката е този фактор, без който спортът не би могъл да съществува в този си вид и не би могъл да реализира социалната си функция в обществото. Спортът, в това число и студентският, е благоприятна бизнес среда, като дава възможност за инвестиции и добри печалби;
- социални фактори - към социалните фактори се отнасят характеристиките на населението като: възраст, образование, доход, местоположение. Най-голямо значение имат културните фактори.

Хората израстват в определено общество, което определя техните вяръвания и ценности.

Културните фактори влияят на това как хората мислят и с какво помагат на обществото:

- държавната стратегия;
- стратегията на висшето училище;
- учебната натовареност на студентите;
- спортно-материалната база;
- нормативната уредба.

❖ **ОРГАНИЗАЦИЯ**

Според нас един от основните проблеми, свързан с учебната дисциплина «Спорт», е начинът на организация. За да бъде по - добра и по – лесна организацията на спортната дейност, ние предлагаме записването за учебната дисциплина «Спорт» да става чрез интернет, което ще доведе до улеснение на студентите и преподавателите и учебният процес ще може да стартира с началото на семестрите.

ВХОД СТУДЕНТИ

ЕГН:

Факултетен номер:

Вход

ВХОД ПРЕПОДАВАТЕЛИ

Потребителско име:

Парола:

Вход

Записване на нов спорт

Спорт:

Ден:

Час:

Група:

Желан хорариум:

Запис Прегледай група Затвори

Детайли

Преподавател: Вяра Димитрова Петрова

Забележка:

Брой часове на занятие: 2

Централизирана система за записване на студенти на спорт

Иван Йорданов Божилков | [Профил](#) | [Изход](#)

Записани спортове

Номер	Спорт	Ден от седмицата	Начален час	Краен час	Група	Заявен хорариум
1	Тенис на корт	Понеделник	13:30	15:00	Група 2	30

Записване

❖ ФИНАНСИРАНЕ

Един от най-сериозните проблеми на студентския спорт в сегашните икономически условия е неговото финансово осигуряване. Финансирането е база за кадрово, материално-техническо, информационно, медицинско и научно осигуряване. Подобряването на финансирането е пряко свързано с познаването на източниците и механизмите на финансовото осигуряване, както и тяхното ефективно усвояване.

За осъществяване на урочните форми всяко учебно заведение получава целеви средства от държавния бюджет. Средства за спортната дейност в университетите се получават по 129-о постановление на Министерския съвет, но те са твърде ограничени (по 3 лв. на студент за учебна година).

Според нас университетите трябва да получават допълнителни средства и от:

- общинските бюджети;
- средства от дейността на държавния спортен орган (МФВС);
- целеви средства от други държавни институции (МОМН, МЗ);
- отдаване на спортна база под наем;
- предоставяне на спортни услуги на населението;
- наградни фондове от състезания;
- спонсорство.

За финансиране на извънурочните форми учебното заведение може да кандидатства по проекти към МФВС и МОМН. За подпомагане на спортната дейност в университетите средства трябва да се получават от студентските съвети и дарения, като определен процент от бюджета на университета трябва да се отдели за стипендии на изявените спортисти.

❖ КАДРИ И УПРАВЛЕНИЕ

През последните 10 години се задълбочават тенденциите за недостатъчно добра професионална компетентност и

заинтересованост на преподавателите, работещи в университетите, и отсъствието на ефективно изградена система за морално и материално стимулиране за повишаване на мотивацията им. Един от основните проблеми на качеството на заниманията по спорт в урочни и извънурочни форми, в т.ч. организирането на студентски спортни клубове, е мотивацията на преподавателите по спорт и най-вече финансовото възнаграждение. Няма изградени механизми за материално стимулиране на спортните педагози при допълнителната им работа със студентите.

Обезцененото място на спорта в обществото повлиява на отношението на ръководителите на университетите и допълнително утежнява проблемите и начините за тяхното преодоляване. Това проличава в нецелесъобразното използване на извънаудиторната заетост на студентите, в разпределението на хорариума от часове и преподаватели по спортни дисциплини, липсата на научноиздържано планиране и методически контрол на учебния процес по спорт и др. Съществува слаба активност, а някъде и пълна незаинтересованост на университетските ръководства при разработването на проекти самостоятелно и съвместно с други спортни организации, насочени към подобряване на спортната активност на студентите.

Според (Сандански, И. «Стратегическа избираност на държавата в спортните политики», Спорт и наука, бр. 4, 2010), липсва:

- държавна политика, съчетана с конкретни действия за активизиране и масовизиране на спортната дейност сред участниците;
- отсъства ефективно изразена система от специализирани звена за организация и управление на спортната активност, осигурена с квалифицирани специалисти в областта на спортния мениджмънт и маркетинг;
- липсва стратегия и технология относно провеждането на целенасочена информационно-образователна кампания сред учещите за системно участие в занимания с физически упражнения и спорт;
- наличие на слаба интеграция между образование, здравеопазване и спортна дейност;
- липсва ефективната координация между държавата, местните власти, спортните организации, формированията за спортни

услуги и заинтересованите институции при организиране и управление на спортната активност на студентите.

По данни на П. Банков (Управление на спорта в свободното време, София 2005) ръководителите на катедрите по «Спорт» във висшите училища и НСА извеждат необходимостта от усъвършенстване на структурите и функциите на управлението на студентския спорт, разработване и приемане на национална стратегия и програма за развитие на физическото възпитание и спорта във висшите училища, създаване на условия и предпоставки за разширяване участието на студентите във формите на физическото възпитание и спорта. Но формулираните приоритети, предложените дейности, планираните ресурси, равнището и характерът на механизмите за координиране между партньорите не намират широка практическа реализация.

Анализът на състоянието на студентския спорт представя редица управленски проблеми в системата. Липсата на реална стратегия за развитие на спорта в съвременните социално-икономически условия се отразява негативно на подсистемата на студентския спорт. Необходима е «преди всичко ценностна преориентация»⁸, така че университетите не само да предоставят средата и възможности на учещите за спортуване, а да бъдат тази институция, която формира определена ценностна идентичност и култура по отношение на спорта.

Заклучение, обобщаващи изводи и препоръки

Като заключение на настоящото изследване може да обобщим, че е налице сериозна необходимост от промяна и усъвършенстване на цялостната подсистема на физическото възпитание и спорта във висшите училища в България. При анализирането на литературните източници и от нашия практически опит стигнахме до изводите, че причините за това са комплексни, като най-важните от тях са свързани

⁸ Сандански И., Ефективен маркетинг и спонсорство на училищен спортен клуб, София 2006

с факта, че обемът и характерът на учебната дейност по спорт са твърде ограничени и не водят до постигане на целите и задачите, които стоят пред учебната дисциплина. Развитието на студентския спорт е свързано с развитието на общественно-икономическата система. Настъпилите промени в студентския спорт са част от съвременния начин на живот и стемежът за подобряването на тяхното управление е основен белег за организационна ефективност.

Резервите, които трябва да се търсят, са насочени към:

- Установяване на единна държавна политика за физическо възпитание и спорт във висшите училища;
- По-добра координация в действията на катедрите и департаментит по „Спорт” в различните университети, свързани с въвеждане на единни изпитни изисквания и оценяване на физическата дееспособност.

ИЗВОДИ

1. Като резултат от нашите изследвания стигнахме до извода, че не са достатъчни грижите от страна на държавата, няма единна държавна политика за физическо възпитание и спорт в университетите и не са изпълнени основните текстове от националните стратегии и законовите изисквания от Закона за физическото възпитание и спорта.

2. Националните стратегии и програми за периода 2003-2022 имат слаба практическа приложимост поради обща формулировка и необективни и научно-обосновани анализи.

3. В голяма част от университетите не са спазени изискванията на Националните стратегии и националните програми за развитието на физическото възпитание и спорта във висшите училища за периода 2003 – 2004 г., 2005 – 2008 г., 2010 – 2020 г., 2012 - 2022 г. за включване на заниманията по физическо възпитание и спорт в системата на „академичен кредит”.

4. Анализът на съвременното състояние на проблема показва, че са необходими промени в образователния процес по спорт в българските висши училища, свързани с организацията на учебния

процес, интересите и потребностите на студентите от увеличаване на хорариума от задължителни часове, промяната в съдържанието на учебните програми чрез включване на часове, насочени към даване на знания за използване на спортните занимания през целия живот.

4.1. Установихме, че има някои добри законови промени, които имат за цел да подобрят мястото и значението на спорта, но тези промени не са приведени в действие в практиката.

5. Създаденият модел се основава на разбирането, че организацията и управлението на спорта в университетите изисква постоянна актуализация спрямо обществено-икономическите условия.

Приноси:

1. Разкрити са сегашното състояние и тенденциите в развитието на университетския спорт в България.

2. Разработен е модел за по-добра организация и развитие на спорта във висшето училище.

3. Изведени са идеи за по-ефективното провеждане на учебния процес по спорт в българските висши училища.

4. Създадена е централизирана система за записване на студентите от ЮЗУ „Неофит Рилски“ за учебната дисциплина „Спорт“ чрез интернет.

Препоръки:

1. Да се въведат механизми за ефективен контрол по спазване на изискванията на Закона за физическото възпитание и спорта, за броя на задължителните и факултативните занимания на студентите по физическо възпитание и спорт, като учебната дисциплина „Спорт“ да е със смесената форма на обучение с включени в I и II курс задължително по две занятия седмично(120 часа годишно), а в III и IV курс факултативно, с полагане на изпит и оценка в дипломата за висше образование.

2. Важно и наложително е учебната дисциплина „Спорт“ да придобие нов смисъл във висшите училища в България, като се

подобряват координацията и взаимоотношенията между държавни, университетски, обществени и частни органи и организации за провеждане на различни спортни прояви.

3. Да се увеличат минималните диференцирани размери на паричните средства за студентите от държавния бюджет и от бюджетите на общините.

4. Към Министерството на образованието, младежта и науката да се създадат институционални управленчески механизми, които да следят за изпълнението на законовите изисквания.

❖ Публикации, свързани с дисертационния труд:

1. Стоев, С., «Мотиви на студентите за участие в часовете по спорт» сборник – докторантска научна сесия «Съвременните предизвикателства пред докторантското обучение», Благоевград, 2011., ISBN 978-954-680-787-8, стр. 116

2. Стоев, С., «Относно организацията на учебния процес по спорт във Висшите училища» -Лаборатория за наука, Благоевград, 2012., ISBN 978-954-680-832-5, стр. 128

3. Стоев, С.,Р. Чаушева „По някои проблеми на физическото възпитание и спорта в образователната система”, Сп. „Спорт и наука”, извънреден брой 5, 2012., ISSN 1310-3393, стр. 116

